

37584

51581 / 52 - 1562
1994 FEB 0 2

Széles Klára

Kortárs magyar irodalom

II.

 Próza és dráma

A **tisztatáj** diák-melléklete

14.

1994. február

Próza és dráma

Együtt szerepeltetem a kettőt. Egyrészt azért, mert ritka az a magyar író, aki szépprózát nem, csak drámát ír. Másrészt így kellő helye lehet a prózai-drámai műfaji kategóriákat felbontó műveknek is.

Sohasem szűkölködtünk a világirodalmi mércével mérten is magasrendű költészetben. (S mindig fájlaltuk e mérce valódi alkalmazhatatlanságát.) Regények, kisregények, s a rövidpróza különböző fajtái esetében – s még erőteljesebben drámáinknál mintha megcsappanna ez a bőség. Különösen akkor, ha figyelmen kívül hagyjuk, leseperjük polcainkról az efemernek bizonyuló vaskos köteteket, sorozatokat, trilógiákat, tetralógiákat – sőt: életműkiadásokat. Az elmúlt negyven évre kritikusan visszapultva, s az időtálló esztétikai értéket keresve pedig efféle gesztusokra kényszerülünk, hacsak nem akarunk eleve engedményeket tenni.

Mivel a fiktív műfajokon belül igen sokszor „valóságos történetekkel” találkozunk, ezért a költészetnél jóval fokozottabban kell különválasztanunk a leírt események tárgyi, ténybeli anyagát e nyersanyag művészi (vagy nem művészi) megformálási módjától. Ami az íróval, az író körül, avagy az általa kitalált mesékben történik, nem azonosítható, nem keverendő össze a megélt valósággal (bármennyire „hasonlít” arra). Mindez azért kíván itt hangsúlyozást, mert a szemlézett időszak nagy részében kifejezett vagy hallgatólagos követelmény volt az úgynevezett valóság-hűség (eleve megkívánt valóságsszépítésként), a „valóságtükrözés” e szándékosan félreértelmezett mimésis.

Természetesen más a helyzet az emlékirattal, dokumentum jellegű művekkel. Megbecsült, elkülönített helye van az ilyen természetű írásoknak, de ismét csak akkor, ha kellő színvonalúak. Az auktor személyiségének hitele nélkül aligha születhet szép-irodalomként kezelhető krónika.

A regény-, drámaírói mesterség szigorúbb feltételeket kíván mint a líra. Vagyis – eddigi tapasztalatok szerint – ritkább a titkon, megrendelés, közönség nélkül, fióknak írott prózai mű, mint a vers. De vajon egyáltalán nem létezik? Például adott időszakunkban nem termett ilyen? Megőrzésre méltó novella, regény, dráma nem porosodik magánlakásokban, felfedezetlenül? Véletlenszerűen tudok ilyenről. De a nem véletlenszerű feltárás, s ha érték: megmentés – a ma élők adóssága.

Tartozásaink jelzéseként, egyúttal időhatárainkat átfogó, összekapcsoló pillantás gyanánt is, a líra szemléjéhez hasonlóan, példával indítom a számbavételt.

Egy előrevetített példa: Soós László

A költészet tárgyalásakor *Az ellopott történelem* című kötetet idéztem, *Mándy Stefánia* 1944–1992 között született verseinek gyűjteményét. Itt ilyenféle retrospektív, összefoglaló kiadásra nem hivatkozhatom. Soós László legutóbbi műveként az 1983-ban megjelent *Fehér pázsit* című dokumentumregényt említhetem, a Don-kanyarról szól. Hozzátehetném: ő volt az első, aki erről íróként írt, hiszen a kézirat 1957-ben készült. A hiba pusztán az, hogy az annak idején, frissen, a kiadónál is „elfogadott” írás-mű, amelyet tetszettel olvastak lektorai, 23 éven át nem jutott nyomdába. Még az igazságtalan megbélyegzés, torz elmarasztalás is ösztönzőbbnek bizonyulhatott volna, mint a csupán húzott-halasztott, megdicsérten kiadatlanságra ítélet, s így csaknem negyed-

századig elfektetés. Nem pályakezdőről volt szó. *Soós László* 1938-ban debütált *Almieri-trió* c. regényével, mely több kiadást ért meg, megjelent 1957-ben és 1988-ban is. Másik két könyve 1939-ben, 1942-ben látott napvilágot. Nem kisebb tekintély avatta íróvá, mint Schöpflin Aladár. Feltehető, hogy ha nem irálya színvonalával volt baj, akkor talán politikai kifogások merültek fel regényével szemben. Erről nem volt szó. (Ma is ellenőrizhető.) Személye, életraja rejtett efféle megbocsáthatatlan vétkeket? Első pillantásra elképzelhető, hiszen a II. világháborúban „Horthy-tiszt”, tüzér főhadnagy volt. Ámde ellenállónak is tekinthették joggal, hiszen a tartalék rádióadó parancsnokaként szabotálta a német vezetést, s az ezért járó halálbüntetéstől csak az orosz előrenyomulás mentette meg. Majd 1949-től 1952-ig koncepciós per áldozataként ült börtönben. Onnan szabadulva viszont hivatalosan is ártatlannak nyilvánított, „igazolt” ember lett.

Nemcsak elsőként, valóságos tanúként írta meg harctéri könyvét, hanem valóságos íróként is. E nemben lényegében máig egyedülálló a *Fehér pázsit*. Mire végre megjelent, a minimális visszhangot sem nyerte el, igaz, terjesztése is véletlenszerű volt.

„Ellopott történelem”, ellopott írói pálya. 1913-ban született *Soós László*. Nagy írói generációk egyik utolsó, még élő tagja. 1953-tól máig mintegy további, láthatatlan „büntetését” tölti. Lehet-e, próbálja-e valaki „kártéríteni”?

Elődök – kortársak

Már az elődök feltüntetésénél, jelölésüknél is eltértem a lírikusoknál alkalmazott rendtől. Nem kevesebb ugyan szám szerint a stílust, formát, iskolát teremtő írószemélyiségek, életművek mennyisége, de mégis kevesebb a kortársi biztató példa. Éppen a modern, új szépprózai alakításmód mesterei többször és tovább váltak elmarasztaltakká. Egyrészt ez adódik abból a szükségszerű összefüggésből, hogy a regény- vagy drámaírás esetében a filozófiai, világnézeti felfogás elementáris szerepet játszik, közvetlenebbül is megmutatkozik, mint a líránál. Történetek, jellemek megformálásánál nehezebb szocialista realistának látszani akkor, ha az alkotótól távol áll ez a kívánatos felfogás. Másrészt – ebből is fakadóan – tovább tartott éppen a legtermékenyítőbb írók, művek tiltottsága, sokszor a megjelent könyveket megbélyegző, elítélő hivatalos vélemény korlátozó szerepe. A természetes feltételek között széles körben terjedő regények, novellák így nehezített körülmények közt voltak csak hozzáférhetőek, íróik példája inkább intő példa lehetett, mintsem követendő biztató – szemben a kiemelkedő, nemcsak meghirdetetten, hanem esztétikai értékeik szerint is nagy lírikusok (Juhász F., Nagy L. pl.) bátorítóan, széles körben érvényesülő, felszabadító hatásával. Arra emlékeztetek, hogy például még a hatvanas években is központilag megrótt „egzisztencializmus” vétkeiben bűnösnek ítélt, pellengérré állított mű volt az *Iskola a határon*, avagy *Mészöly Miklós*, *Hermádi Gyula*, *Szabó Magda*, *Szobotka Tibor* akkoriban megjelent könyve.

Milyen regény-, novella-, drámaírási mód előtt állt nyitva az út? Elsősorban a klasszikus népies vagy folklorisztikus hagyományokon alapuló elbeszélő stílus volt ajánlatos, különösen akkor, ha kellő átható erővel és világossággal egybevágtak sugallatai az állami irányelvekkel. Így – elvileg – *Tamási Áron* követendő példának számíthatott. Ám az ő műveiben is zavarónak minősítettet minden „szürreálisnak” nevezett elem, s még inkább maga az erdélyiség, amely a nacionalizmus-sovinizmus-fasizmus szorosan összekapcsolt rémeivel, s az irredentizmus vádjával fűződött össze. Egyértel-

műen helyeselt irány volt *Nagy Lajosé*. Kritikus társadalomvizsgálatai (persze csak a múltra vonatkoztatva) hivatalos példázatra alkalmasaknak látszottak. Ezért is az ő valóban kitűnő, ám valójában nem olyan súlyos, mennyiségében és mélységében, újdonságában egyaránt kisebb kaliberű életművét többszöri kiadásával, népszerűsítésével, gyakori emlegetésével létező értéke fölé duzzasztották. Ha az előbbi prózairói példa *Szabó Pálnak* adhatott ösztönzést, *Nagy Lajos* munkái, de különösen a *Kiskunhalom Veres Péter* írói módszerét igazolhatták. *Illyés* prózája, s bizonyos fokig drámái, és *Német László* regényei, drámái már engedélyezett példátár gyanánt szerepelhettek, de *Kodolányi János*, az avantgarde múltú *Kassák Lajos*, *Szentkuthy Miklós* merész, gátlásokat nem tűrő, elseprő próza-dzsungele, s kiváltképpen a kiátkozást kiérdemlő *Márai Sándor* – a hallgatólagosan vagy kifejezetten ártalmas irodalom címkeit viselték. Ennek megfelelő bánásmódban részesültek kiadásban, recepcióban, tankönyvekben, irányelvek besorolásai között. Főként *Márai* az, aki hosszú elhallgatásra ítéltetik. Hiszen ő hangsúlyozottan a marxista etikett mellőzésével fogalmaz, s ráadásul a gaz imperialista közegben utazgat.

Igy erősen redukált számú és minőségű előddel találkozhatott az élő irodalmi életben bármely regény- vagy drámaírás gondolatával játszó, leendő prózairó az elmúlt negyven év során.

Úgy vélem, a járható utak keresése mutatkozik meg abban is, hogy a kifejezetten jó elbeszélői vénával rendelkező írók közül többen vakvágányt, vagy csaknem annak nevezhető, lényegében – visszapillantva, világirodalmi kortársaikhoz mérve – avult kompozíciós megoldásokat, bevált történetfűzési, stilisztikai stb. módszereket választottak. Persze, ez visszamenőleg csupán találgatás lehet: például *Kolozsvári Grandpierre Emil* más feltételek között is effajta, inkább mennyiségre, mint minőségre törekvő művek sorát ontja-e. *Thurzó Gábor*, *Tatay Sándor* avagy *Sásdi Sándor* vajon ezeket a témákat és narrációs elveket követi akkor is, ha nem ilyen az irodalmi élet elvárási és engedélyezési rendszere? *Sánta Ferenc* megáll-e, elhallgat-e a *Húsz óra* után immár több évtizedre?

Míndez már a számbavétel láthatatlan háttere. Kérdések, amelyekre a megadható válasz már az élőkre tartozik.

Élő kortársak

A sorrendről és a csoportokról

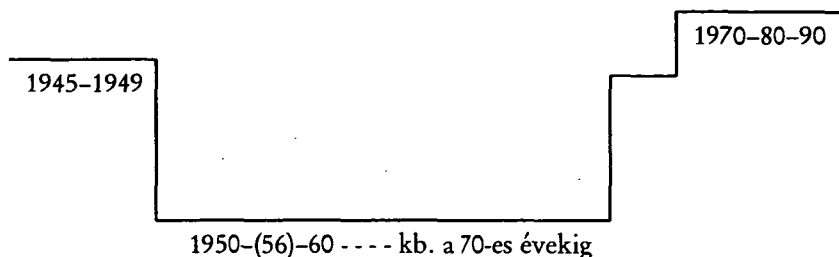
Már az eddig elmondottakból is adódik, s a táblázatokon szembetűnően megmutatkozik, hogy itt alapvetően más szempontok kerültek előtérbe, mint a költészet rendszerezésénél.

Az eljárás menete, áttekinthetősége – szándékom szerint – hasonló. Így azonos a széppróza, dráma szemlézésének kronológiai sorrendje.

Ezen belül viszont az arányok, s a csoportosítás jellege különbözik.

1. Szemben a líra érzékenységgel, gyors, árnyalt reagálásmódjával (a valóság, az élmények változásaira, a közérzet hullámzásaira) a próza – s a dráma talán még inkább kiérleltséget kíván, az átéltek ülepedését, érlelését. Ha a gyermek születéséhez hasonlítom: hosszabb a kihordási idő, hosszabb maga a vajúdás is, s a komplikációk fellépésének lehetősége. Ezért adott esetben voltaképpen a széppróza (főként a regényírás) útjá-

nak, irodalomtörténeti változása folyamatának követekeor egy – a költészeténél jóval nagyobb ívű, pontosabban: nagyobb ívként követhető – összefüggő fordulatsor tanúi lehetünk. Ezt az ívet legegyszerűbben rajzként tudom ábrázolni. Eszerint

Vagyis ez, szépprózánk színvonalát szemléltetni kívánó primitív rajz szerint: a koalíciós időben még (a tehetetlenségénél fogva, meg ólomlábúsága révén) megjelenő regényeink, elbeszélő irodalmunk mintegy folytatta és tartotta a két világháború előtti színvonalat. Nemcsak arra gondolhatunk, hogy például még Márai is hazajött ebben az időszakban, s írt tapasztalatairól, hanem például arra is, hogy bizonyos kivételekkel még a háború előtti írógárda állt, élt és működött a folytatás, továbblépés szándékával. Ezt a fajta szinttartást a pártegyesülés után életbe lépő rendelkezések sokszerűen megszüntetik. Nem egyszerűen arról van szó, hogy az írók, irodalmárok közül száműzött lesz Márain kívül (1948) Zilahy Lajos, Cs. Szabó László, Gombos Gyula, Kovács Imre. A történetek lényege (most kiemelt szempontunkból) az, hogy a magyar irodalom fejlődésének, változásainak folytonosságában történik törés, mesterségesen külső beavatkozással előhívott, létesített szakadás, szakadék. Maga a világháború is sokk, folytonosságok megszakítása. De ez, az állami beavatkozás, önkény – több, más ennél.

2. Mindezt azért éppen a próza történetének felvázolásánál időszzerű elmondani, mert ezt a fajta, hosszabb távú folytonosság megszakítást, a természetes erőforrásokkal való kapcsolat mesterséges szüneteltetését talán legjobban a narrációs műfajok sínnylik, sínylették meg. (A száműzött sorsot vállalókkal ellentétben a költő-író *Jékely* pont elmentésen mozdul el: ő 1945-től 1947-ig Kolozsváron él. Ebből is következőleg az ő kapcsolata más lesz a folyamatossággal, prózáíróként is.)

A történeti-politikai és irodalmi folyamat egymáshoz való kapcsolódása így a széppróza-dráma esetében másként mutatkozik meg, mint a líránál. A szinte közvetlen követett, „tükrözött” politikai változások (költői, művészi forma- és csoportváltozások) helyett annak vagyunk tanúi, hogy – miként elnagyolt vázlatunk is jelzi – voltaképpen egyszerűsítve, lényegére redukálva – egyetlen fordulat készletetése, illetve ennek végbemenetele történik. Még a rajznál is jobban szimplifikálva azt mondhatnám: a fordulat lényege az, hogy *újra* felzárkózzunk a világirodalom menetéhez. S ez nálunk, az elbeszélő irodalom műfajai esetében – úgy tetszik – két fő lépésben történik: az 1949/50-es nagy visszaesés után kb. az 1970-es évektől kezdődik, látszódik az elmulasztani kényszerült lehetőségek, a mulasztások behozása, sőt, egyben mintegy felülmúlása. S a 80-as években, napjainkban ennek a lépésnek a folytatása (a fordulattól és egyúttal a társadalmi-politikai lehetőségek felnyílásának fordulatából következően) az elődök úttörő formateremtő vívmányaiából fakadó esélyek megjártása. Azt is mondhatnám: leszüretelése.

Tehát: a csoportok, időszakok irányainak körülhatárolása másként történik, mint a líránál.

3. Maga a „csoport” is időzójelbe kívánczik a prózáírók esetében, ebben az időszakban. Míg a költőknél a nemzedéki összetartozás, bizonyos antológiákban való együttes fellépés sokszor a szó közvetlen értelmében vett társulást is jelent: hasonló művészi példaképeket, hasonló eszmei vonzalmat – addig az íróknál ritka az efféle, az alkotói műhelyt érintő, belső kapcsolat.

4. Az egyes – más értelmű – csoportokon belül is a jelzett, felvázolt irodalomtörténeti folyamat érzékeltetését helyeztem középpontba. Ezért jóval kevesebb nevet sorolok fel, mint a költők esetében. Az irányadónak tekinthető életműveket tüntetem fel csupán (avagy leendő irány feltételezett képviselőit).

5. A művek címének feltüntetésénél is másként kell eljárnom. Hiszen például *Ottlik* esetében kétségtelenül az *Iskola a határon* lesz a nagyhatású, de már akár *Esterházy Péter* vagy *Nádas Péter* esetében is félrevezető lenne meghatározott köteteket kiemelni. S ez fokozottan vonatkozik a rendkívüli termékenységet felmutató alkotókra. Az íróknál az életmű egészére kell utalnunk. Külön rovatban megjelölöm azt, hogy egy-egy prózáíró drámát, figyelemre érdemes színpadi művet is írt.

Kortársi szemle: I–V. „csoportok” napjainkig

Az élő írók munkáinak elrendezése során sok belső, lényegyet érintő összefüggés derült ki.

Többféle okból úgy látszik, hogy a táblázatszerű szemléltetés fontosabb szerepet tölthet be, mint a költőknél. Pedig (persze) igen sok a hiányosság. Pusztán jelzésként néhány a hiányokból:

Miközben kivetítettem, kiemeltem, hogy kik írtak drámai műveket (külön kérdés: könyvdrámát vagy vérbeli színpadi alkotást), aközben 1938-tól napjainkig haladva egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy jóval korszerűbb lenne a *filmmírói* tevékenység feltüntetése. De ez külön feladat.

„Ugyancsak figyelemre méltó az is, hogy az egyes, főként szép prózát író művészek mikor, hogyan, miért jelentetnek meg verseket is. Igen gyakori például az, hogy lírai kötettel indulnak.

A prózai köteteken belül ugyancsak tanulságos lenne – akár kezdőbetűkkel – feltüntetni a különféle rövidprózai műfajokat, avagy a regények változatait (történelmi, társadalmi, lélektani, egyéb). Általában az átmeneti, kísérleti, avagy „kevert”-nek nevezhető műfaji leleményeket.

Lényegében hiányzanak az emlékiratok, történelmi, napló jellegű feljegyzések. Kényszerűségből tekintetem el ettől. Így is hihetetlenül dúsnak bizonyult az anyag. (Az áttekintett évtizedekben pl. Károlyi visszapillantásától a *Tények és tanúk* sorozat köteteiig az efféle korrajzi írásokra gondolok.)

Hiányoznak a szociográfikus, s más hasonló kötetek is. (Pl. *Magyarország felfedezése* sorozat.) Kivéve azokat az eseteket, amikor az ilyen természetű munkák eleve szerepelnek a művek között, illetve, amikor szépirodalmi regényes vagy lírai változatokkal találkozunk. (L. *Csoóri*: Tudósítás a toronyból, *László-Bencsik*, *Berkovits* stb., *Csalog Zsolt*. Az ok ugyanaz, mint az előbbinél.)

A legfeltűnőbb: hiányoznak a „lektúrnek” tekinthető könyvek és íróik. Ezek számításbavétele ugyancsak nem érdektelen, de itt most eltakarták volna az irodalomtörténeti folyamat rajzát. S most ez utóbbit tartottam fontosabbnak.

S persze – mindezekért – a névsor, névsorok talán még a lírikusokénál is kevésbé teljesekek.

Mi derül ki a táblázatokból?

Az írók és az IDŐ

Eleve azért alakult így a csoportképzés – végül is nagyjából évtizedenként sorakoztattam fel a válogatott regény- és elbeszélésírókat –, mert ez a fajta tagolás bizonyult ésszerűnek többféle okból.

A tárgyilagosság szándéka diktálta, elsősorban. Így – csupán a kétségtelenül tényszerű születési évet véve alapul – egymás mellé kerültek és mintegy egymást is megvilágították az írói pályák. Persze, néhány ilyen egyszerű, adatként is megmutatkozó módon. Például kiviláglott (kiviláglik), hogy ki, hány éves korában jelentette (jelentethette) meg első kötetét. Egyéni pszichikai, biográfiai stb. okokon múlik persze elsősorban az, hogy ki mikor válik éretté egy-egy arra érdemes szépprózai kötet megírására. De – tudjuk – nemcsak ezen múlik. Igaz, hogy – különösen regényírás esetén – általában meg kell érnie az írónak a 30–40 évet ahhoz, hogy kellő tapasztalatokat kellő higgadsággal tudjon összegezni művészi formában. Mégis, léteznek huszonévesen induló tehetségek is. (Thomas Mann az őspélda, de saját irodalmunkban, adott korszakunkban is van bőven adat erre vonatkozóan.) Saját közelmúltunk szemléje esetében viszont szemet szúrhat az a tény, hogy ettől, a személyes háttértől teljesen eltekintve vannak íróink, akik a saját „idejükben” indultak, indulhattak a pályán, míg mások évek, évtizedek, évhuszadok elmúltával juthattak csak nyomdafestékhez. (Avagy lapokban már közöltek, közölhettek, esetleg antológiákban is, de önálló kötetük csak nagyon későn láthatott napvilágot.) *Ungváry Rudolf* csak egy a kínálkozó rengeteg példából. Már 1959-ben (huszonnégy-huszonhat éves lehetett) írta Kafkára emlékeztető, érett novelláit, s 1991-ben a Holnap Kiadó vállalkozott először arra, hogy kiadja kötetét. 32 év a különbség. Kis túlzással mondhatnánk: az élete telt el hiábavaló várakozásban. S vajon így mennyire tudta, tudhatta „kifutni az írói formáját”? Mennyire lehet összehasonlítani egy ilyenféle „pályafutást” egy – mondjuk – *Géczi János*-félével. (27 évesen első kötetes, s most, 38 éves korára 11 mű sorakozik mögötte.) *Márton László* 25 évesen debütál.

Persze, a példák azért is választottak, hogy érzékeltessék: nagy szerepű a rendszerelváltás. (Hozzátehetném: ha nincs rendszerváltás, akkor *Ungváry Rudolf* sohasem jelenik meg? Lehetséges.)

Az írók és az írás mennyisége

összefügg az előbbi kérdéskörrel. Megjelenés, sőt annak reménye nélkül nehezebb folyamatosan dolgozni. Nehezebb önmagát, korát utolérni, önkifejezni.

S idekívánkozik egy – a jelenlegi számvetésből szintén kényszerűen kihagyott szempont: a műfordításé.

Köztudott, hogy igen sokan, köztük a legjelesebb írók, költők a hallgatásra kényszerítettség idején műfordítottak. Más-más mértékben, minőségben. De igen sok az a kiváló alkotó, aki igen magas színvonalon és igen nagy mennyiségű idegen nyelvű

verset, regényt, drámát tolmácsolt. Nem ritkaság az sem, hogy egymagában 20–30, vagy még több könyv műfordítása jelent meg. *Weörestől Tandoriig* sorolhatnánk a legismertebb példákat. S még hány kevésbé ismert létezik.

A saját, önálló művek megszületése szempontjából nem közömbös, hogy mennyi életév, évtized telik el így, kinek-kinek az életéből. Jó a műfordítás műhelymunkaként is, de egy adott fokú kényszerhelyzetben a munkapadból gályapad lehet. (Mégfordítván Németh László találó metaforáját.) Mennyivel előnyösebb helyzetben vannak azok az írók, akik – ha írnak – *saját* műveiket írják, s változatosság, kedvtelés stb. tereli csak őket a műfordítás – ez esetben valóban: „munkapad”-ja – irányába.

Persze, végül is miért számítana az: kinek hány kötete íródott, jelenítődött meg? Pénzkérdés? Az is. De itt nem ezt hangsúlyoznám. (Holott természetesen az anyagi háttér a saját munkák megírhatásának feltétele.) Fontosabbnak vélem azt, amit az írói önbizalom, írói önigazolás körülírásaival nevezhetek meg. A megjelent könyv önbizalmat ad – a visszaadott (vagy elfektetett) kézirat elbizonytalanodást. Mindkettő lehet igaztalan, s mindkettő lehet eltúlzott mértékű. Mindenképpen eltorzítja az illető tehetség láthatóságát, valódi arányait – a tehetség kibontakozását.

Tehetségek, pályák elsikkadási lehetőségeit, eseteit szeretném így kiemelni. Van olyan, amikor nyilvánvalóan politikai okok állnak egy-egy akadályozott pálya mögött. (Legnyilvánvalóbb ez a börtönbüntetések, internálások eseteiben.) De az sem ritka – s ez talán még alattomosabb –, amikor nem politikai vagy kvázi-politikai a gáncsolás, elgáncsolás indítéka, vagy indíték-szövedéke.

Mindez részben már az adatokban is megmutatkozik. Másfelől az így látható felszín mögött ott rejlik az a láthatatlan háttér is, amikor egy-egy író első kötetét például előző három vagy négy kész könyvének, kéziratának visszaadása előzi meg. (Pl. Kolozsvári Papp László esetében a *Monológok... 1978-as* megjelenésére közel tíz évet kellett várakoznia. Előtte három regényét a létező két kiadó így összesen hatszor elutasította, bár dicsérte).

Persze, nem kilóra mérik az írói dicsőséget. Hogy egy élet során három, egy vagy hatvan kötet születik-e meg író keze alatt, semmiképp sem lesz jelentőségének mércéje. Elég *Otlík Géza* – voltaképp egy – könyvére hivatkozni, avagy *Kertész Imre* sokáig társtalanul (és eléggé fel nem fedezetten) álló *Sorstalanságára* gondolni, s szembeállítani például *Páskándi Géza* vagy *Tandori Dezső*, *Juhász Ferenc* lenyűgöző méretű termékenységgel. Mégis itt, mostani szemléltetésünkben egyféle – láttathatóvá tehető – adatnak bizonyult az, hogy egyszerűen, műfajoktól függetlenül összeszámoltam minden írónál a létező köteteinek számát.

Az irodalomtörténeti folyamat

Lényegében persze nem választható (és nem választandó) el egymástól költészet és regény-, novella-, drámairodalom alakulása. Mint ahogy maguknak az alkotóknak a személye is sokszor azonos.

Hasonló mindkét művészi kifejezőmódnál az, amit a líra egészének jellemzésénél leírtam. Itt külön már nem is hívom fel a figyelmet például a „szocialista” írócsoportok szándékos kimaradására.

Kevésbé szándékos kimaradás az, hogy néhány író azért vált mellőzötté (itt, a táblázatokon), mert a központba állított *irányváltozás* lényegét nem érinti munkásságuk, megítélésem szerint. Például *Bárdos Pál*, *Lugossy Gyula*, *Fenákel Judit* esetében. (Persze igen sok nevet sorolhatnék.)

Maga az *átváltozás*, s ennek követhetősége volt fő céloim. Így – most is – nem kommentálom külön-külön az egyes, I–V-ig római számmal jelzett nemzedékeket.

A kép egésze a már jelzett, s rajzzal ábrázolt folyamat maga.

Ezen belül – a táblák bőséges példatárával mellettem, s e kézirat mellett – arra hívom fel a figyelmet, hogy lassan, bizonyos távlatot nyerve észrevehetjük azt, hogy bizonyos optikai csalódás kísért és kísértett bennünket, átlagolvasókat, de irodalmárokat is. Ugyanis, világos egyértelműséggel a római V-tel jelzett csapat, e kétségtelenül rendkívüli tehetségeket, sok, feltehetően időtálló művet termő periódus áll az irodalmi értékelés csúcán. Figyelmesebben vizsgálva a megújulási folyamatot, azt tapasztalhatjuk, hogy *nem* az ő fellépésükhöz fűződik a próza üdvös újjászületése. Világosan látható, hogy a kezdet (s ugyanakkor a politikailag összehasonlíthatatlanul kedvezőtlenebb közegegen végbemenő áttörés) a IV-es generáció életében, munkáiban ment végbe, történt. Ennek egyik világosan látható mozzanata a *Mozgó Világ* (a régi, az „igazi”: Veress Miklós–Kulin Ferenc–Alexa Károly-féle) megszüntetése volt.

Ugyanakkor világosan megmutatkozik az is, hogy az egész prózatörténeti folyamat során – az elején és a végén tűnik fel először valóságos irodalmi műhely. Olyan, amelyik fémjelzi az általa felvállalt pályákat, s nem pedig fordítva: már meglévő fémjeleket biggyeszt (sokszor illetéktelenül) protokollként, saját híret akarván öregbíteni – pl. a maga folyóirata címlapjaira. Ilyen valóságos műhely a hajdani „nyugatos” – irodalomtörténeti mércéhez hasonló súlyú, rangú –: az *Újhold* és a (rég) *Mozgó Világ*. (A Jelenkort, Tisztaít is említhetném, s az Alföldet különösen egy-egy szakaszban, de azért ilyen szerepük nincs.)

Mi sem jellemzőbb a *Mozgó Világra*, jelentőségére, mint az, hogy például a hallgatólag „klasszikus triásszá” formálódó, részben joggal (részben, az elmondottak alapján mégiscsak aránytalanul) kiemelt írók – Esterházy, Nádas, Lengyel Péterek – egyike: Lengyel Péter maga is a *Mozgó Világhoz* kapcsolódott. Ez azt is jelzi, hogy ő nem az V., hanem a most jobban helyére tenni próbált, a folyamatban valódi úttörőként tétélezett IV., korábbi vonulathoz tartozik. Sőt, voltaképpen Nádas Péter is.

Itt, most óhatatlan egymás mellé kíváncozott ez a három név. Írtam azért is így, mert így kiemelődik az is, hogy ebben a legutóbbi (V.), napjainkig tartó, napjainkban is zajló szakaszban – végre! – az idősíkok kereszteződnek, a legfiatalabbak és „legöregebbek” (l.: *Újhold-Évkönyv*, Lengyel Balázs) egymás mellett dolgoznak. Az esztétikai érték valóságos, újra valóságos előtérbe kerülésének vagyunk – reméljük – tanúi. Jó példák sorával szolgálhatnak a *Lélegzet*-antológiák, a *Ver(s)ziók*, s már a *Fasirt* is – általában a *JAK*-füzetek. A *JAK*-ot is említhetném a neves, valódi irodalmi műhelyek között. De úgy vélem, ők tk. a *Mozgó Világ* társai s folytatói. Mint ahogy a *84-es kijárat* (1990) csoport is az. Műfajok és életkorok társulása együtt jár. A mai legifjabbak (a végre idejében kezdők) fényesen bizonyítanak. Ők már „szüretelhetik” az előttük járók által ültetett fák gyümölcsseit.

Budapest, 1993. márc. 18.

A kortárs magyar irodalom áttekintése (1945–1992)

Próza és dráma

Elődök – kortársak

Nagy Lajos	1883–1954	
Balázs Béla	1884–1949	próza és dráma
Lesznai Anna	1885–1966	
Dénes Zsófia	1885–1987	
Kassák Lajos	1887–1967	
Füst Milán	1888–1967	próza és dráma
Tersánszky Józsi Jenő	1888–1969	
Szabó Pál	1893–1970	
Déry Tibor	1894–1977	
Lengyel József	1896–1975	
Hamvas Béla	1897–1968	
Tamási Áron	1897–1966	
Veres Péter	1897–1970	
Márai Sándor	1900–1989	
Remenyik Zsigmond	1900–1962	
Kádár Erzsébet	1901–1944	
Németh László	1901–1975	próza és dráma
Illyés Gyula	1902–1983	próza és dráma
Török Sándor	1904–1985	
Kolozsvári Grandpierre Emil	1907–1992	
Szentkuthy Miklós	1908–1988	
Vas István	1910–1991	
Tatay Sándor	1910–1991	
Ottlik Géza	1912–1991	
Örkény István	1912–1979	
Thurzó Gábor	1912–1978	próza és dráma
Jékely Zoltán	1913–1982	
Birkás Endre	1913–1975	
Cseres Tibor	1915–1993	
Sarkadi Imre	1921–1961	

Élő kortársak

I. A ma 80–71 évesek

Első köteteik: 1930–1948

Név	Szül. év	Első – legutóbbi kötet	Dráma
Soós László	1913	Almieri-trió (1938) – Fehér pázsit (1983) (Összesen: 4 kötet)	
Szabó Magda	1917	A római kori szépségápolás (1940) – A félistenek szomorúsága (1992) (Összesen: 40 kötet)	
Mándy Iván	1918	Csószház (1943) – Huzatban (1992) (Összesen: 43 kötet)	Hangjátékok Az ablakmosó stb.
Mészöly Miklós	1921	Vadvizek (1948) – Bolond utazás (Történetek, 1992) (Összesen: 36 kötet)	
Bárány Tamás	1922	Álomváros (1937) – Trójában háború volt? (1992) (Összesen: 45 kötet)	Tornádó stb.

II. A ma 72–62 évesek

Első köteteik: 1948–1981

Bor Ambrus	1921	A nagykorúság órája (1961) – Meráni hegedű (1991) (Összesen: 17 kötet)	
Fekete Gyula	1922	Májusfa (1952) – Véreim, magyar kannibálok! (1992) (Összesen: 45 kötet)	
Somogyi Tóth Sándor	1923	Gerinctörés (1959) – Próféta voltál szívem és más írások (1987) (Összesen: 8 kötet)	
Fejes Endre	1923	A hazudós (1958) – Szegény Vivaldi (Novellák, esszék, vallomások, 1992) (Összesen: 13 kötet)	Rozsdatemető (színpadi változata) stb.

Név	Szül. év	Első – legutóbbi kötet	Dráma
Vidor Miklós	1923	Felszáll a köd (1942) – A hátvéd halála és feltámadása (1991) (Összesen: 30 kötet)	Az utolsó sereg (színmű)
Major Ottó	1924	Ezer alakban (1946) – A megtalált út (Esszék, portrék, párbeszéddek, 1989) (Összesen: 19 kötet)	Boldog boldogtalanok c. kötetében
Rákossy Gergely	1924	A csodálatos trombita (1963) – Mákostészta (Válogatott elbeszélések, 1992) (Kiemelt hatású: Az óriástők; 1969) (Összesen: 19 kötet)	
László-Bencsik Sándor	1925	Egy táncsoport útnak indul (1955) – Bosnyák téri színjátékok (1987) (Kiemelt hatású: Történelem alulnézetben. Szociográfia-regény, 1973) (Összesen: 6 kötet)	
Kardos G. György	1925	Avraham Bogatir hét napja (1968) (1993-ig 7 kiadás) – Hová tűntek a katonák? A történet vége (1983) (Összes kötet: 9)	Villon... (rockmusical)
Hernádi Gyula	1926	Deszkekolostor (1959) – Isten a konyhában vérzik (1991) (Összesen: 30 kötet)	Fivérem a holnap (több színmű)
Lakatos Menyhért	1926	Füstös képek (1975) – Akik élni akartak (1982) (Összesen: 7 kötet)	
Lakatos István (költő és író)	1927	A Pokol tornácán és egyéb kisebb költemények (1949) – A sötétség virágai (1987) (Összesen: 6 kötet)	
Rubin Szilárd	1927	Földobott kő (1952) – Római egyes (1985) (Összesen: 6 kötet)	
Sánta Ferenc	1927	Téli virágzás (1956) – Isten a szekéren (1989) (Összesen: 12 kötet)	Éjszaka (az áruló változ.)
Szász Imre	1927	Szól a síp (1953) – Megyek, ha elbocsátasz (1991)	Áldozatok (színmű)

Név	Szül. év	Első – legutóbbi kötet	Dráma
Mohás Livia	1928	Az oroszlános kert (1981) – Álmodj, krokodil! (1990) (Összesen: 10–12 kötet; pszichológiai köteteivel együtt)	
Albert Gábor	1929	Albérleti szobák (1966) – Sárkány és oktaéder (1991) (Összesen: 11 kötet)	
Kertész Imre	1929	Sorstalanság (1975) – Gályanapló (1992) (Összesen: 8 kötet)	
Görgey Gábor	1929	Füst és fény (1956) – A homár páncélja (1992) (Összesen: 23 kötet)	Több kötet dráma pl.: Komámasszony, hol a stukker? (1969)

III. A ma 63–57 évesek

Első köteteik: 1936–1971

Sándor Iván	1930	A R 34-es repülőjárt (1962) – A karnevál harmadik napja: A kilencvenegyes esztendő (1992) (Összesen: 15 kötet)	(Ez az első kötete: dráma!)
Szakonyi Károly	1931	Középuitt vannak a felhők (1961) – Napfényes Granada (1991) (Összesen: 18 kötet)	Adáshiba stb.
Gyurkovics Tibor	1931	Grafit (1961) – Halló, Krisztus (1991) (Összesen: 36 kötet)	Több drámát írt, pl. Fekvőtámasz
Kertész Ákos	1932	Hétköznapok szerelme (1962) – Zakariás (1990) (Összesen: 10 kötet)	Pl. Névnep
Jókai Anna	1932	4447 (1968) – Az ifjú halász és a tó (1992) (Összesen: 20 kötet)	Fejünk felől a tetőt (színházi változat)
Konrád György	1933	A látogató (1969) – Kerti mulatság (1987) – A városalapító (1992, 2. kiadás) (Összesen: 16 kötet)	

Név	Szül. év	Első – legutóbbi kötet	Dráma
Csurka István	1934	Tűzugratás (1956) – Új magyar önépítés: (Politikai írások és előadások, 1991) (Összesen: 32 kötet)	Házmestersirató, Ki lesz a bálanya?, Deficit stb.
Moldova György	1934	Az idegen bajnok (1963) – A félelem kapuja (1992) (Összesen: 45 kötet)	Légy szíves Jeromos! (s egyéb darabok szerzője)
Bertha Bulcsu	1935	Lányok napfényben (1962) – Egy író állatkertje (1992) (Összesen: 25 kötet)	
Csalog Zsolt	1935	Tavasza minden rendben lesz (1971) – Cigányon nem fog az átok (1988) (Többségben „dokumentumregények”) (Összesen: 7 kötet)	
Császár István	1936	Fejforgás (1971) – Hiú, badar beszéd (1992) (Összesen: 8 kötet)	
Lázár Ervin	1936	A kisfiú meg az oroszlánok (1964) – Lovak, kutyák, madarak (1990) (Összesen: 17 kötet)	Bab Berci stb. (Főként „gyermek”- színházi darabok)
<i>Néhány rendhagyó nemzedéktárs:</i>			
Páskándi Géza	1933	Piros madár (Bukarest, 1956) – A Nagy Légyölő meg Szuszóka és Miló (1991) (Összesen: 30 kötet)	Jelentős darabok: Vendégség, Tornyot választok stb.
Iszlai Zoltán	1933	Lármafa (1970) – Boldogság, végünk van! (1992) (Összesen: 19 kötet)	
Ungváry Rudolf	1936	A gépfegyver célkeresztje (1991) (Írások: 1959–1980) – Utána néma csönd (1991)	

IV. A ma 53–44 évesek

Első köteteik: 1964–1978

Név	Szül. év	Első – legutóbbi kötet	Dráma
Berkovits György	1940	Világváros határában (1976) – Halálkísértő (1992) (Összesen: 7 kötet)	
Kolozsvári Papp László	1940	Monológok a határon (1978) – Szokolczayval az aluljáróban (1992) (Összesen: 10 kötet és a drámák)	Két dráma: 1 kísérletező jell. 2 nagy sikerrel játszott (Hazánkfiak)
Köntös-Szabó Zoltán	1940	Napos évszak (Bukarest, 1964) – Trianon gyermekei (1992) (Összesen: 16 kötet)	
Vathy Zsuzsa	1940	Erőterek (1970) – A túlélés románca (1991) (Összesen: 11 kötet)	
Simonffy András	1941	Lázadás reggelig (1965) – Várunk rád (1990) (Összesen: 8 kötet)	
Végel László	1941	Egy makró emlékiratai (1941) – Lemondás és megmaradás (1992) (Összesen: 7 kötet, közülük kettő két nyelven)	
Munkácsi Miklós	1941	Saint-John hullái (1971) – A Klán: Elátkozottak nemzetsége (1990) (Összesen: 9 kötet)	
Marosi Gyula	1941	A hétszázadik napon (1970) – Mélyütés (1980) (Összesen: 3 kötet)	
Pályi András	1942	Tiéd a kert (1978) – Egy ember kibújik a bőréből (1992) (Összesen: 5 kötet)	
Hajnóczy Péter	1942–1981	A fűtő (1975) – Elbeszélések (1992) (Összesen: 4 kötet)	
Tárnok Zoltán	1943	Végjátékok (1977) – Szédülés (1985)	
Módos Péter	1943	A futás (1969) – Gyerek, felnőtt, halott (1984) (Összesen: 3 kötet)	

Név	Szül. év	Első – legutóbbi kötet	Dráma
Balázs József	1944	Magyarok (1985) – A homok vándorai (1985) (Összesen: 8 kötet)	
Dobai Péter	1944	Kilovaglás egy őszi erődből (1973) – Válogatott versek: De én tudtam, hogy emlékszik, s nem tudja hogy emlékszik (1989) (Összesen: 11 kötet)	
Csiki László	1944	Esőt kaszáló (Bukarest, 1968) – Adalék (Vélekedések, vallomások, 1992) (Összesen: 17 kötet)	Ártatlanok, Álkulcsok (2 kötet, színmű)
Sarusi Mihály	1944	A csabai Szajmán (1981) – Uगतoló (1991) (Összesen: 8 kötet)	
Kurucz Gyula	1944	Nohát meséljünk (1970) – Lassú visszavonulás (1990) (Összesen: 11 kötet)	
Spiró György	1946	Kerengő (1974) – Kanásztánc (1992) (Összesen: 11 kötet)	Csirkefej stb. (több fontos dráma, drámakötetek)
Bereményi Géza	1946	A svéd király (1970) – Eldorádó (1989) (Összesen: 4 kötet)	Trilógia (színművek) Cseh Tamással lemez, film
Vári Attila	1946	A véges nap (Bukarest, 1967) – ó Holtak köve (1987) (Összesen: 9 kötet)	
Csaplár Vilmos	1947	Lovagkor (1971) – A demokrácia álarc az ördög ábrázatán (1992) (Összesen: 14 kötet)	
Czakó Gábor	1947	A szoba (1970) – Angyalok (1992) (Összesen: 17 kötet)	Disznójáték (egyfelvonásos)
Ördögh Szilveszter	1948	A csikó (1975) – Dobo! a hó (1991) (Összesen: 8 kötet)	Kapuk Thébában (színmű, 1978)
Temesi Ferenc	1949	Látom, nekem kell lemennem (1977) – 3. könyv (1989) (Összesen: 4 kötet)	

V. A ma 53–32 évesek

Első köteteik: 1965-től napjainkig

Név	Szül. év	Első – legutóbbi kötet	Dráma
Lengyel Péter	1939	Két sötétedés (1967) – Holnapelőtt (1992) (Összesen: 7 kötet)	
Nádas Péter	1942	A biblia (1967) – Talált cetli és más elegyes írások (1992) (Összesen: 12 kötet)	Szintér; Nézőtér (színművek, színházi tanulmányok, 1–1 kötet)
Esterházy Péter	1950	Fancsikó és Pinta (1976) – Hahn-Hahn grófnő pillantása (1991) (Összesen: 17 kötet + a 2 színpadi mű)	Daisy (operettlibrettó)
Vámos Miklós	1950	Előszó az ábécéhez (1972) – Jaj (1988) (Összesen: 15 kötet)	Spion-játék (magándráma) Jaj c. kötetben színmű
Ambrus Lajos	1950	Eldorádó (1988)	
Holdosi József	1951	Kányák (1978) – Iszapfalvi legendák (1988) (Összesen: 4 kötet)	
Horváth Péter	1951	Egérídő (1976) – A Fekete Kéz visszavág (1990) (Összesen: 10 kötet)	
Géczi János	1954	Vadnarancsok (1982) – A torony (1992) (Összesen: 12 kötet)	
Krasznahorkai László	1954	Sátántangó (1985) – Az urgai fogoly (1992) (Összesen: 5 kötet)	
Garaczi László	1956	Plasztik (1985) – Nincs alvás! (1992) (Összesen: 4 kötet)	
Sebeők János	1958	Sárkányviadal (1980) – A lázadó bioszféra, avagy az ötödik égtáj könyve (1991) (Összesen: 5 kötet)	
Márton László	1959	Nagy-budapesti Rém-üldözés (1984) – Átkelés az üvegen (1992) (Összesen: 7 kötet)	sok, újszerű dráma (l.: Kolibri színház)